

ŠTĚDRÁ A ŠTĚDRÝ HRÁDEK

OBEC ŠTĚDRÁ

Ves Štědrá leží v Karlovarském kraji 5 km západně od města Žlutice. Její historie začíná pravděpodobně již za Přemyslovců. V písemných pramenech se Štědrá objevuje v roce 1239, kdy se na *zdejší tvrzi* zmiňuje Vít ze Štědré. Na zahradě domu č. p. 21 lze dodnes nalézt *zbytky opevnění*, které jsou pravděpodobně pozůstatkem opevněné gotické venkovské tvrze obehnané příkopem a valy. Tvrz zanikla pravděpodobně do konce 14. století. Podle písemných zmínek musela místní farnost v roce 1384 odvádět půlročně desátek ve výši 24 groše, což ukazuje na *bohatou farnost* s delší historií působení.

Další osudy vsi Štědré jsou úzce spjaty se *Štědrým hrádkem*, který stával nedaleko vsi na skalním ostrohu u Boreckého potoka. Velký *rozmach* obce nastal po roce 1731, kdy hrabě *Ferdinand Jakub z Kokořova* dokončil na místě staršího objektu přestavbu *zámku* a přenesl do Štědré *sídlo kokořovského panství*.

Další významnou *památkou obce* kromě tvrziště je nyní barokní, původně gotický *kostel Narození Panny Marie*, uváděný v roce 1360 jako farní, přestavovaný ve druhé polovině sedmáctého století a dokončený roku 1718. Kostel má *dochované vybavení*, je v majetku obce a byl nedávno *opraven*.

Dalšími chráněnými památkami v obci jsou tři *barokní sochy*: *sv. Jan Nepomucký* z roku 1732 před hlavním průčelím kostela, *sv. Prokop* u kostela a *sv. František Xaverský* na rozcestí u nádraží, obě ze druhé poloviny 18. století.

ŠTĚDRÝ HRÁDEK

Štědrý hrádek je zřícenina *gotického hradu* na strmé ostrožně Boreckého potoka nad Mlýnským rybníkem, asi 1 km severozápadně od osady Borek (*Worka*) v Karlovarském kraji.

HISTORIE

Gotický skalní hrad, nazývaný z počátku jen Hrádek či Nový Hrádek, později Štědrý Hrádek či pouze Štědrá, vznikl zřejmě *kolem poloviny 14. století*. Pravděpodobně měl *nahradit starší sídlo* pánů ze Štědré, které stávalo přímo v obci Štědrá. První písemná *zmínka* o hradu pochází ze *7. ledna roku 1360* z listiny o výměně farářů mezi kostely ve Štědré a Vrčeni, kdy jsou v držení hradu *zmiňováni bratři Racek a Jindřich z Hrádku*. V roce 1361 se hrad objevuje jako *sídlo Vácemila z Borku*. Rozsah panství Hrádek neznáme, ale jistě to bylo *zboží malé velikosti*, protože zde blízko sebe existovaly tři statky, Štědrá, Borek a Štědrý hrádek.

Mezi lety *1371 až 1379* statky Štědrá, Borek a hrad Štědrý hrádek *koupili Rýzmburkové*, bratři Boreš V. a Slavek V., a připojili je *ke žlutickému panství*. Skončila tak majetková roztrž-

těnost v okolí Štědré. *Stará gotická tvrz* ve Štědré tehdy přestala být sídlem vrchnosti a postupně *zanikla*. V době po březnu roku 1397 bratři Boreš VI. a Boreš VII. z Rýzmburka hrad Štědrý hrádek z neznámých příčin *prodali Bušku Caltovi z Kamenné Hory*.

Někdy poté získal panství Štědrá *Vilém Bukovina z Pnětluk*, který měl velké spory se svými sousedy. Roku 1417 se proto Štědrého hrádku (patrně vojensky) *zmocnil Jindřich z Plavna*, který jej poté využíval jako základnu pro své vojenské *akce proti králi Václavovi IV.*, kdy společně s purkarabím z Přimdy *pustošili Čechy*. Proto o rok později, v dubnu 1418, vyslal král proti Jindřichovi *Plavenskému vojsko*, které nejprve dobylo jeho hrad Hasištejn, a poté oblehlo *Štědrý hrádek*. Jak dokládají dosavadní archeologické nálezy, hrádek byl *dobyť a vypálen*.

V následující době *husitských válek* si kvůli nejasnosti majetkových vztahů, které nebylo vzhledem k nefungujícím úřadům možné vyřešit, na panství Štědrá začali činit *nároky další šlechtici*, a to Bušek Calta z Kamenné Hory a Bohuněk ze Šumberka. Zničený hrádek se nakonec koncem 20. let *vrátil* původnímu majiteli, *Vilému Bukovinovi z Pnětluk* a král Zikmund mu poté udělil povolení *hrad obnovit*. Není jisté, jestli k němu došlo, ale s největší pravděpodobností ano. V srpnu 1445 zapsal Vilém Bukovina z Pnětluk z dosud nevysvětlených příčin, snad proto, že se obával dalších soudních pří nebo že neměl žádné potomky, veškerý svůj lenní majetek svému sousedovi a známému *husitskému válečníkovi Jakoubkovi z Vřesovic* a na hradě pak patrně ještě dožil. Pravděpodobně za Jakoubka z Vřesovic byl hrad *Štědrý hrádek* vyspraven a rozsáhle *rozšířen* o nové předhradí s *předsunutým opevněním* v čele. Roku 1488 prodal Jindřich z Vřesovic celé zboží včetně Štědrého hrádku *Janu z Gutštejna*.

Naposledy je pak hrad zmiňován roku 1504, kdy ho koupil *Jan z Plavna*, který ho *připojil* k panství sousedního *Prohořského hrádku*. Bývalý sídelní Štědrý hrádek tak přestal definitivně sloužit svému účelu, byl zanedlouho úplně *opuštěn* a postupně *zanikl*. Další historické prameny již zmiňují jen ves Štědrou. Od 19. století se ostrožna nad Boreckým mlýnem (*Wor-kamühle*) se zříceninami hradu Štědrý hrádek nazývala *Zámecký vrch (Schlossberg)*.

5. května 1958 byly zříceniny hradu Štědrý hrádek zapsány na státní seznam *kulturních památek*. V letech 2000 a 2001 proběhl záchranný archeologický výzkum hradní cisterny.

ARCHITEKTONICKÁ PODOBA

Gotický skalní hrad Štědrý hrádek byl vystavěn *na výrazném podélném skalním ostrohu* s prudkými svahy a skalnatou špicí, obtékaném *Boreckým potokem*. Hrad *dvojdílné dispozice* byl tvořen vnitřním hradem se skalním jádrem a poměrně rozsáhlým, dnes již zaniklým předhradím ve východní části lokality. Hrad byl *unikátní* tím, že jeho stavebník využil jako hlavního obranného prvku hradu *mohutného skalního suku jako věže*. Tak byl vlastně velice úsporně suplován *bergfrit* (útočištná věž) a Štědrý hrádek tak lze považovat za zajímavou variantu hradu *bergfritového* typu. Jiné zdroje uvádějí, že na vrcholku zřejmě vznikla obytná stavba (*donjon*), v případě potřeby využitelná i jako poslední útočiště obránců, a považují Štědrý hrádek za zajímavou variantu hradu *donjonového* typu. A současně lze Hrádek řadit i mezi *skalní hrady*. Jisté je jen, že *existenci stavby* na vrcholu skalního suku dokládají zbytky malty, ale její podoba zůstává neznámá. Na samotný skalní suk vedly *tesané schody*.

Od zbytku ostrožny hrádek odděloval na jihovýchodní straně *hluboký*, ve skále vylámaný *příkop* a před ním patrně i zemní val (dnes zaniklý). Nad příkopem hrad chránila mohutná, *dva metry silná čelní zeď*, která dnes také tvoří na první pohled nejvýraznější pozůstatek hradu. Kromě této zdi se dodnes při dolním nádvoří jádra dochovaly i malé pozůstatky *obvodového opevnění* hrádku.

Za čelní hradbou a skalním sukem se na vrcholové plošině ostrožny nacházelo vlastní *obytné jádro* hradu s několikapodlažním dvouprostorovým kamenným *palácem* obdélníkového půdorysu o rozměrech 15 × 11 m, který lichoběžné hradní jádro uzavíral. Dochovala se z něj částečně spodní úroveň (sklep nebo přízemí paláce) zaklenutá dvěma valenými klenbami. Další zástavba jádra není bez archeologického výzkumu zjiřitelná, protože byla pravděpodobně dřevěná.

Severně od skalního suku se nachází obdélná, do skály vytesaná *cisterna* o rozměrech cca 3 × 4 metry a hloubce více než 6 m. Při severovýchodní hraně horního nádvoří se nachází terénní relikv z zaniklého *nárožního objektu*. Na jihovýchodní straně se rozkládá úzký terasovitý pás, *patrně příhrádek*. Na východní straně jádra hradu se nacházela *brána*, která však beze stopy zanikla.

Posledním dochovaným pozůstatkem rozsáhlého předhradí je na hřebeni jihovýchodně od jádra hradu pozdně *gotická předsunutá bašta*, která chránila druhé novější předhradí. Ta zřejmě vznikla v době obnovení hradu, ale není vyloučeno, že byla postavena na místě tábora obléhatelů z roku 1418. Tuto domněnku však můžeme vzhledem k orientaci opevnění považovat za téměř jistě vyloučenou.

ZÁMEK ŠTĚDRÁ

HISTORIE

Původní zámek Štědrá byl založen roku 1630 Adamem Jiřím z rodu Kokořovců. Jednalo se o jednoposchodovou stavbu, která byla po roce 1730 radikálně přestavěna majitelem žlutického panství Ferdinandem Jakubem z Kokořova. Zámeckou budovu snad vystavěl Jan Ondřej Söllner z Útviny, patrně podle plánů významného barokního architekta Tomáše Haffeneckera, který je také autorem přestavby farního kostela Narození Panny Marie ve Štědré. Součástí zámku byla rozlehlá zahrada a přilehlý hospodářský dvůr. Po přestavbě bylo do výstavného zámku Štědré přeneseno sídlo kokořovského panství ze Žlutic.

Zanedlouho, roku 1747, zámek v důsledku nepozornosti sloužících vyhořel. Roku 1751 byl rozsáhle rekonstruován v *pozdě barokním stylu* a rozšířen v *reprezentativní sídlo* s připojeným dvorem a parkem. Jeho sály byly zdobeny štukovými stropy, nástěnnými malbami a do zámku bývala umístěna proslulá kokořovská *obrazárna*, jejíž součástí bylo i několik obrazů slavného barokního malíře Petra Brandla. Po smrti Ferdinanda Jakuba Kokořovce převzal majetek syn Jan Nepomuk a po něm přešlo roku 1822 žlutické panství včetně zámku ve Štědré na syna Karla.

Svou konečnou podobu získal zámek v roce 1830, kdy byly jeho vnější fasády *klasicistně* upraveny. Do délky založená stavba byla opatřena ve svém středu vstupní bránou, byl přistavěn *nový rizalit* zahradního průčelí a novobarokní *portikus* doplněný *balkonem*. Zřejmě z této doby pochází také poslední větší úprava přilehlé zámecké zahrady a parku.

Roku 1873 předal Karel Kokořovec poměrně rozsáhlý majetek svému jedinému synovi a *poslednímu* příslušníku rodu Kokořovců, *Ludvíkovi*. Během druhé poloviny 19. století byly upraveny hospodářské budovy přilehlého dvora v pseudogotickém slohu. Za Ludvíka se žlutické panství dostalo roku 1876 *pod nucenou správu* a o deset let později je získal Karel Proksch.

V roce 1911 byla na zadlužené panství opět uvalena *nucená správa* a roku 1915 získal celé panství *textilní velkopřemyslník, rytíř Josef Menčík-Zebinský*, jehož rodina byla mj. v příbuzenském poměru s rodinou *Tomáše Bati*. Ve dvacátých letech nechal postavit na střeše zámku *věž* s terasovitým ochozem, která byla zakončena kupolí. Na cestě k zámku byla zřízena zimní zahrada.

Josefu Menčíkovi panství patřilo až *do května 1945*, kdy na něj byla dekretem prezidenta republiky uvalena *nucená správa*. Bývalé žlutické panství bylo poté celé *zkonfiskováno* a rozděleno mezi nové uživatele. Zámecký areál byl předán do užívání *státnímu statku*. Dále zde působila zemědělská mistrovská škola, školní jídelna, sídlil tu Okresní národní výbor, v prvním patře se nacházela obřadní síň, kino a kanceláře. Od května 1958 je zámek *památkově chráněn*.

Po roce 1989 bohužel zámecký areál doplatil na *chaotickou privatizaci*. Byl prodán a *vystřídal několik soukromých majitelů*. První (údajně jeden český režisér) měl smělé plány, chtěl zde provozovat krčmu, ukázky dobových řemesel, chovat koně a starat se o rybníky. Brzy však zkrachoval a zámek propadl bance. Areál pak odkoupila soukromá společnost majitele ze San Marina, který plánoval bývalý zámek přebudovat na hotel. Volně přístupné objekty ale nebyly využívány, zpusťly a *na počátku 21. století se ocitly na pokraji zkázy*. Střechami zatékalo, byla narušena statika budovy a krovu a dokonce se *zřítíl středový rizalit* jižního průčelí.

Od roku 2008 se majitel pokoušel zámek za 12 miliónů korun prodat. Později za 8 miliónů. V roce 2010 zajistila obec Štědrá ze statických důvodů demolici zříceného portiku hlavního průčelí. Nakonec v prosinci 2011 po několikaletém smlouvání o ceně *koupila* devastovaný zámek sama *obec Štědrá* za 3,5 mil. Kč a ihned zahájila práce na jeho zajištění a následně rekonstrukci.

Práce postupují podle finančních možností obce. Během roku 2012 byla budova zámku *nově zastřešena* včetně opravy věže na hlavní budově areálu a byl nově vyzděn zřícený *středový rizalit* jižního průčelí. V roce 2013 byl znovu postaven *zřícený portikus*, bylo obnoveno hlavní schodiště a *postupně se rekonstruují* jednotlivé sály a salonky. Byl vyčištěn a obnovuje se zanedbaný zámecký park.

POPIS OBJEKTU

Mohutná obdélná patrová barokní *budova* o rozměrech 80 × 15 m krytá valbovou střechou. Ve středu střechy je vynesena *hranolová věžička*, doplněná ochozem s balustrádou, završená osmibokým nástavcem a oplechovanou zvonovitou kupolí. V ose hlavního jižního průčelí zámku obráceného *do parku* je umístěn mělký *trojosý rizalit završený tympanonem* s erbem Kokořovců z Kokořova a pod ním datací rekonstrukce objektu po požáru roku 1747. Na vrcholu tympanonu stávala kamenná plastika sv. Floriána. Před rizalitem se nachází mla-

dší (dnes obnovený) *pseudobarokní přízemní pětiboký portikus* s polokruhově zakončeným vchodem s předloženým schodištěm a terasou. V portiku bývala zimní zahrada.

Středem přízemí zámecké budovy probíhá *průjezd*, zaklenutý *valenou klenbou* s trojbokými výsečemi. Místnosti v *přízemí* jsou sklenuty *valenou klenbou* s hřebínkovými lunetami. *Chodby* v přízemí jsou zaklenuty *křížovou klenbou*. V průjezdu je umístěno dřevěné schodiště do patra, opatřené hodnotnou barokní kovanou mříží.

Místnosti v *patře* zámku jsou plochostropé, zdobené *štukovými zrcadly*. Koncem *osmnáctého století* zde bylo vystaveno mnoho *portrétů* členů rodu Kokořovců z Kokořova od *Petra Brandla* a jiných malířů. Místnosti v patře sloužily jako reprezentativní prostory, včetně velkého sálu nad průjezdem, a jako obytné prostory majitelů. Celkem se v patře zámecké budovy nachází 21 místností. Zajímavostí štěderského zámku je tzv. *zámecká enfiláda* (dlouhý přímý průhled řadou místností) v patře zámku, která je *třetí nejdelší v Evropě*. Pod polovinou budovy se nacházejí valeně sklenuté *sklepy*.

K severní straně zámku přiléhají tři pseudogoticky upravené barokní *hospodářské budovy bývalého dvora* z 18. století, tvořící se zámkem *uzavřené nádvoří*. V ose severního křídla se nachází zdobená *pseudogotická hlavní vstupní brána* z druhé poloviny 19. století. Při jižní straně zámecké budovy se rozkládá rozlehlá *zámecká zahrada* v podobě *anglického parku o rozloze 5 ha* se staletými stromy. V zahradě se nachází *kašna* s mušlovou nádrží. Okolo parku býval dříve také sad, libosad, bažantnice a lipová alej.

z různých zdrojů v lednu 2015
sestavil a upravil
Štefan Morávka